

ОСОБЕННОСТИ РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРИИ ГЕРТА ХОФСТЕДЕ

Irina Dulebová (Ирина Дулебова)
(Братислава, Словакия)

В нашем исследовании мы обращаемся к понятию языковой картины мира, детерминированной социокультурным опытом, и анализируем ключевые выражения русского лингвокультурного сообщества, выбрав в качестве парадигмы известные универсальные параметры измерения культуры голландского социолога и антрополога Герта Хофстеде, использовавшего одним из первых в социологии культуры статистические данные для анализа культурных ценностей различных народов. Данные параметры и стали отправной точкой нашего исследования русской идиоматики и прецедентных выражений, отражающих важные черты русской ментальности. Мы постарались обосновать значимость изучения языковой картины мира для понимания специфики национального самосознания и исследовать язык как результат коммуникативного сознания этноса. Сделан вывод о пользе обращения к данным социологии культуры для объективации интерпретации лингвистических данных.

Ключевые слова: лингвокультурология, языковая картина мира, Герт Хофстеде, прецедентные выражения, фразеологизмы

V posledných rokoch v rámci filologických bádání sledujeme prehľbovanie výskumu prepojenia jazyka s konkrétnou kultúrou. Daná tradícia má začiatky už v prácach W. Humboldta, ktorý prichádza k záveru, že v jazyku sa odráža nielen okolitý svet človeka, ale aj spoločenské vedomie národa, *duch národa*, ako aj v teórii A. Potebňu, podľa ktorého jazyk v sebe uchováva výsledky materiálneho a duchovného života národa a v koncentrovaných pojmoch ich odovzdáva z pokolenia na pokolenie. Komunikačno-pragmatický obrat v jazykovede pred takmer polstoročím umožnil rozšíriť a prehĺbiť výskumy v smere analýzy interakcie jazyka a kultúry, následkom čoho dnes, na začiatku tretieho tisícročia, lingvistika vníma jazyk nielen ako prostriedok komunikácie a poznávania, ale aj ako fenomén kultúry, kultúrny kód národa [1]. Vedeckovýskumná filologická paradigma sa mení zo štrukturalistickej na antropocentrickú a do centra pozornosti prenáša hovoriaceho človeka, objektom analýzy sa stáva „človek v jazyku a jazyk v človeku“ [2]. Filológia postupne začala cestu hľadania etnokultúrnych univerzálií v jazykových jednotkách. Prichádza k pojmu jazyková osobnosť (языковая личность) ako „неораковательность индивидуальности в коммуникационном процессе“ [3] a rozpracúva dnes už široko používaný pojem jazykový obraz sveta (языковая картина мира). Jazyk sa začína vnímať ako cesta a nástroj pochopenia mentality národa, aj v predkladanom článku precedentnými

fenoménmi sa zaoberáme ako jazykovými kódmi ruskej kultúry z hľadiska ich textotvorného, kognitívneho a axiologického potenciálu v ruskom jazykovom obraze sveta [4]. Jazykový obraz sveta je súhrn predstáv o svete, historicky vytvorený vo vedomí daného lingvokultúrneho spoločenstva a odzrkadlený v jeho jazyku, určitý spôsob vnímania sveta, konceptualizácia skutočnosti, fenomén každodenného vedomia, spájajúceho kolektívne predstavy a osobné zmysly, v ktorom sa upevňujú kultúrne hodnoty a sociálne normy, zadáva sa systém orientácie vo svete opierajúci sa o kultúrno-historické skúsenosti [5]. Pojem (языковая картина мира) má pramene už v učení Wilhelma von Humboldta a jeho nasledovníkov o vnútornej podobe jazyka, napr. U nemeckého lingvistu Leo Weisgerbera (ktorý vlastne ho aj zavádza), ako aj v ideách americkej etnolingvistiky, napríklad v tzv. hypotéze *lingvistickej relativity* Edwarda Sapira a Benjamina Lee Whorfa (o tom, že jazyk určuje spôsob, akým ľudia vnímajú okolitý svet a štrukturujú skúsenosť).

Variabilita medzi kultúrnymi spoločenstvami sa prejavuje v myslení, poznávaní sveta, v hodnotových orientáciách, v postojoch a predsudkoch [6], manifestovaných napríklad aj v precedentných výrazoch a frazémach, ktoré budeme v našom článku analyzovať cez prizmu teórie holandského sociológa, sociálneho psychológa a antropológa Geerta Hofstedeho. Jeho členenie hodnôt v rôznych kultúrach je v súčasnosti nielenže známe a akceptované v

odborných kruhoch a odvolávajú sa naň mnohé významné publikácie zo sociálnych a humanitných odborov, ale je aj často aplikované v rôznych súvisiacich výskumoch.

Výskum Hofstedeho nás zaujíma predovšetkým z hľadiska lingvokulturológie, vrátane výskumu prejavov kultúrnych národných vlastností obsiahnutých vo frazeologickom fonde ruského jazyka a v nosných precedenčných fenoménoch ruského jazyka.

Najznámejšia Hofstedeho kniha *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values (Dôsledky kultúry: Medzinárodné rozdiely v hodnotách súvisiacich s prácou)* predstavuje všestrannú analýzu výsledkov prieskumu, ktorý bol vykonaný na vzorke viac než 116 000 respondentov zo 40 krajín celého sveta s cieľom uskutočniť rozsiahly komparatívny výskum etnických kultúrnych hodnôt a poukázať na odlišnosti medzi kultúrami. Prináša aj teoretické poznatky približujúce kultúrnú rôznorodosť, ktoré sú často označované ako tzv. *Hofstedeho dimenzie*, t. j. také aspekty kultúry, ktoré sú podľa autora merateľné vo vzťahu k iným kultúram. Dané dimenzie národnej kultúry sú výsledkom rozsiahleho porovnávacieho výskumu systému hodnôt v národných kultúrach, ktorý napokon určuje najvšeobecnejšie postoje, životný štýl a morálku každého človeka [7]. Pomáha to správne smerovať vektor chápania osobitosti ruského kultúrneho archetypu, zhmotneného v jednotlivých elementoch jazykového obrazu sveta, ku ktorým patria aj precedenčné fenomény, frazeologizmy a parémie. Vychádzame pritom z postulátu Gudkova: „Národný korpus lingvokultúrneho spoločenstva odzrkadľuje systém etalónov národnej kultúry a určuje pritom hodnotovú stupnicu a paradigmu správania sa jej predstaviteľov“ [8].

Pre slovenských bádateľov je tento prístup obohacujúci v zmysle pochopenia ruskej mentálnej sebareflexie, vnímania kultúrneho a historického vývoja národa a štátu. Keď sa v súvislosti s analýzou jednotlivých dimenzií venujeme aj ruskej idiomatike, precedenčným menám, výrazom a textom, snažíme sa analyzovať jazyk cez jeho základné semiotické jednotky, ktoré najobjektívnejšie reprezentujú jeho nositeľa a sú vhodným materiálom na výskum z hľadiska autostereotypov Rusov a heterostereotypov o Rusoch.

Sociálny stereotyp je stabilný súhrn predstáv, cez prizmu ktorého sa vnímajú reálne predmety, vzťahy, udalosti a osoby, a ktorý je stálym a neodlučiteľným komponentom individuálneho a masového vedomia. Tieto „obrazy v hlavách“ ovplyvňujú naše vnímanie

skutočnosti, aj relevantné vnímanie cudzej kultúry.

Pozrime sa bližšie na spomínané dime zie a ich odzrkadlenie v jazykovom obraze ruského sveta.

Dimenzia rozpätie moci (PDI) vyjadruje sociálnu nerovnosť v spoločnosti, poukazuje na koncentráciu moci v rukách jednej osoby a na mieru, v akej ju akceptujú ostatní členovia spoločnosti. Jeho vysoký koeficient poukazuje na to, že príslušná spoločnosť s veľkou pravdepodobnosťou bude vytvárať tzv. kastový systém, neumožňujúci výrazné zmeny v sociálnom a ekonomickom statuse individua [9]. Nízky PDI znamená, že spoločnosť nezdôrazňuje rozdiely medzi ľuďmi na základe ich bohatstva a moci a že v takej spoločnosti sa kladie dôraz na rovnosť šancí pre každého jej člena. „Vysoké rozpätie moci (дистанция власти) poukazuje na to, nakoľko je daný národ naklonený k životu podriadenému despotickej vláde až tyranii, jeho potrebu centralizovaného riadenia. Malé rozpätie moci je charakteristické pre spoločnosti naklonené demokracii, v ktorých absentuje orientácia na tvrdú hierarchiu a v ktorých je vítaná spolupráca a pod.“ [10] Rusko vo výskume Hofstedeho získalo veľmi vysoký koeficient 93. Tento výsledok nie je v kontexte ruských dejín nijakým prekvapením. Parameter dištancie moci v Rusku je tradične vysoký. Svedčia o tom napríklad aj precedenčné výrazy – jazykové soviety 20. storočia: *начальник всегда прав / приказы не обсуждаются / ты начальник — я дурак, я начальник — ты дурак*, ktoré sú platné aj na prahu nového tisícročia. Nevyhnutnosť imaginárnej *silnej ruky* potrebnej *pre blaho* ruského národa je široko diskutovanou témou už v minulosti a je mimoriadne aktuálnou i v súčasnosti. Prívrženci tejto tézy nachádzajú presvedčivé argumenty nielen v dejinách Ruska, ale dokonca aj v ruskom frazeologickom fonde: *до бога высоко, до царя далеко / с просителями — шибко, а с начальством — гибко / хозяйство крепкую руку любит*.

Rozšírenú predstavu o svojrzáznosti ruskej demokracie na všetkých úrovniach vyjadrujú v známych precedenčných výrokoch aj ruskí myslitelia, napríklad podľa V. Rozanova *демократия — это способ, с помощью которого хорошо организованное меньшинство управляет неорганизованным большинством* a podľa N. Berďajeva *Русский народ слишком живет в национально-стихийном коллективизме, и в нем не окрепло еще сознание личности*. Renesanciu dnes zažívajú v Rusku aj myšlienky filozofa I. Iljina, medzi ktorými je vari najznámejším výrok *Территори-*

альные размеры России требуют сильной власти.

Známy ruský historik V. Kľučevskij vo svojom kanonickom diele *Kurz ruských dejín* priamo vyhlasuje, že *русские правители русского человека ни во что ставят*. Notoricky známymi v Rusku sú aj slová, vzťahujúce sa na samotný zrod ruskej štátnosti z letopisu *Повесть временных лет — Земля наша велика и обильна, а порядка в ней нет; да и пойдите княжить и владеть нами*.

Spisovateľ a novinár V. Giľarovskij svoju dodnes najznámejšiu myšlienku dokonca aj zhrýmoval: *В России две напасти. Внизу — власть тьмы, сверху — тьма власти*. Príznačné sú aj vyjadrenia V. Putina, vzťahujúce sa na dichotómiu národ — moc (cit. podľa Dušenko [11]): *О чьих правах вы говорите? Имена? Явки? Фамилии? / Кто нас обидит, тот и дня не проживет / Сейчас получается, что если у человека есть фуражка и сапоги, то он может обеспечить себе и закуску, и выпивку / Государство держит в руках дубину, которой бьёт всего один раз. Но по голове*.

Podľa názoru analytikov väčšina obyvateľov Ruska predstavuje model súčasnej spoločnosti ako pyramídu, v základe ktorej sú obyvatelia štátu a zhora — politická a ekonomická elita. Príznačkami veľkého rozprávania moci sú v Rusku kult moci alebo kult osobnosti, viera v dobrého cára, v spravodlivého lídra štátu a pod [12]. Všetky tieto príznaky v Rusku sú aj v súčasnosti explicitne prítomné, a preto najznámejšie precedentné výrazy z ruskej literatúry nestrácajú svoju aktuálnosť: *вот придет барин, барин нас рассудит* (Н.А. Некрасов), *в России чтут — Царя и кнут* (А. Полежаев), *жалкая нация, нация рабов, сверху донизу — все рабы* (Н. Чернышевский), *минуй нас пуще всех печалей, и барский гнев, и барская любовь* (А.С. Грибоедов), *начинается земля, как известно, от Кремля* (В. Маяковский), *все в мире волшебство от начальства происходит* (М.Е. Салтыков-Щедрин), *когда и какой бюрократ не был убежден, что Россия есть пирог, к которому можно свободно подходить и закусывать?* — *Никакой и никогда* (М.Е. Салтыков Щедрин). A ruský národ každú krivdu moci vníma tradične s pokorou, neznámou obyvateľom Európy, alebo povedané slovami А.С. Пуškina *народ безмолвствует*.

Dimenzia veľká verzus malá miera vyhybania sa neistote (UAI) vyjadruje postoj k ohrozeniu, konfliktom a nejasným situáciám, ochotu riskovať, definuje mieru tolerancie spoločnosti voči neistote. Vysoký index Ruska (95) znamená, že spoločnosť má nízku

toleranciu voči novým, netradičným, nepredvídateľným a neštruktúrovaným situáciám, je orientovaná na dodržiavanie pravidiel, inštitucionalizáciu tradičných noriem a regulácie. Z týchto údajov vyplýva, že v ruskej národnej mentalite je založená potreba formalizovaných pokynov, pre správanie je príznačná úzkostlivosť v nepredvídateľných situáciách, slabá iniciatívnosť, obavy pred rizikom a láska k tradičným, zaužívaným pravidlám. Nevieme posúdiť reprezentatívnosť vzorky ruských respondentov, ale spochybňujeme interpretáciu tohto výsledku v zmysle tradície uznávania pravidiel a strachu pred nepredvídateľnými situáciami. Podľa nášho názoru, čo sa tejto kultúrnej osobitosti týka, práve naopak, Rusi sú naučení žiť v stave nepretržitej nepredvídateľnej situácie, možno ako málokto z národov. Preto túto dimenziu vnímame skôr ako schopnosť riskovať a prejavovať iniciatívu. „Iniciatíva nie je možná a priori ako jav ruského života. Ale keď nazrieme do podstaty, tak hlavné je to, že v Rusku počas dlhých storočí všetci žijú v dokonalom súlade s absolútnou nepredvídateľnosťou všetkého“ [13]. A napokon aj odveké ruské príslovia *не до журу, быть бы живу / закон — что дышло, куда повернешь, туда и вышло* plne reflektujú podstatu ruskej pokory voči nepredvídateľnosti a neistote.

Viaceré známe v ruskom verejnom diskurze precedentné výrazy v súvislosti s daným aspektom ruskej kultúry a dejín: *русские долго запрягают, но быстро едут* (Отто фон Бисмарк) / *И снова бой! Покой нам только снится* (А. Блок) / *строгость российских законов смягчается необязательностью их исполнения* (М.Е. Салтыков-Щедрин) / *все страны живут по законам, а Россия — по пословицам и поговоркам* (Александр II Романов) / *Край родной долготерпенья, Край ты русского народа!* (Ф.И. Тютчев) / *над принятием законов думают сотни и сотни, а над тем, как обойти закон, думают миллионы* (В. Путин) / *подписано, так с плеч долой* (А.С. Грибоедов) / *им нужны великие потрясения, нам нужна Великая Россия* (Р.А. Stolypin).

Frekventovane dodnes je aj príslovie *Вот тебе бабушка и Юрьев день*, ktoré je aktualizáciou závažnej precedentnej situácie (dôležitej pre pochopenie chodu ruských dejín) — zrušenia práva ruských roľníkov raz za rok, na sviatok sv. Juraja, podľa vlastného uváženia odchádzať od jedného zemepána k druhému. Príslovie sa používa v prenesenom význame ako nebezpečenstvo zmeny tradícií, ľútosti nad strateným, sklamaním z nenaplnených sľubov. Príznačným v rámci analýzy danej dimenzie je aj

aforizmus dnes v Rusku najpopulárnejšieho satirika M. Zadornova *Россия — страна с непредсказуемым прошлым* (Rusko je štát s nepredvídateľnou minulosťou).

Dimenzia individualizmus verzus kolektivismus (IDV) vyjadruje široké spektrum prístupov k spoločenskému súžitiu. Nízka miera individualizmu je charakteristická pre spoločnosť s kolektívnou „povahou“ a úzkymi väzbami medzi jednotlivcami. V kolektivistickom myslení existuje pocit zodpovednosti každého člena skupiny voči ostatným. Rusi sú tradične vnímaní ako národ kolektivistický, pojem *община* (občina) a *всем миром* (všetci naraz, všetci spoločne) bol nosným, kľúčovým pojmom spoločenského usporiadania v Rusku dlhé stáročia. Dnes majú Rusi medzi porovnávanými národnými kultúrami výsledok IDV 39, ktorý je v súlade s heterostereotypom vnímania Rusov ako tradične kolektivistického národa.

Kolektivismu ruskej spoločnosti zodpovedajú aj jednotky ruskej frazeológie: *в тесноте, да не в обиде / чувство локтя / быть как все / один в поле не воин / доброе братство дороже богатства / ум хорошо, но два лучше*. Kým v západných spoločnostiach matky podporujú v deťoch vyjadrenie individuálnych potrieb, v Rusku ešte aj dnes sú deti orientované na prispôsobenie sa sociálnym očakávaniam. Ruské matky vychovávajú svoje deti prevažne k poslušnosti a konformite, v duchu známeho precedentného výrazu *что такое хорошо, и что такое плохо* (B. Маяковский). Samozrejme, že ani Rusom nechýbajú črty individualizmu a egoizmu, čo vidno aj z indexu individualizmu (39), ktorý nie je práve najnižší. Avšak príslovie *своя рубашка ближе к телу* napriek svojmu častému používaniu v ruskej spoločnosti sa doteraz nezaviazalo negatívnych konotácií. Vnímanie seba ako súčasť jednotného ruského kolektívu a s tým súvisiacu diskurzívnu opozíciu *свой — чужд* dobre vystihol už A.S. Puškin: „Я, конечно, презираю Отечество мое с головы до ног — но мне досадно, если иностранец разделяет со мной это чувство.“

Fenoménu individualizmu je v Rusku tradične vnímaný ako západný fenomén. Stále platí známy výrok N. Berďajeva „*русский народ всегда любил жить в тепле коллектива*“. Medzi najznámejšími precedentnými výrazmi, reflektujúcimi kolektivistické vnímanie sveta, sú v prvom rade známe slová V. Majakovskeho *Единица — вздор, единица — ноль / Единица! Кому она нужна? Голос единицы тоньше писка* (ktoré však v mediálnom diskurze dnes nadobúdajú rôzne ironické odtiene a transformácie). Svoju aktuálnosť dodnes

neustratil ani výrok Lenina, ktorý vďaka svojmu dlhoročnému propagandistickému využitiu môžeme vnímať ako jazykový sovielizmus: *жить в обществе и быть свободным от общества нельзя*. Precedentným výrokom je aj populárna myšlienka L. Tolstého *если тебе мешают люди, то тебе жить незачем*, aj menej známy citát A. Platonova *без меня народ не полный!* Uzatvárame analýzu danej kultúrnej dimenzie výrokom významného ruského lexikografa, autora *Вýкладового словаря живого русского языка*, Vladimira Дафа: *не может русский человек быть счастливым в одиночку, ему нужно участие окружающих, а без этого он не будет счастлив*.

Dimenzia maskulinita vs. femininita (MAS) vyjadruje preferencie spoločnosti v otázke sociálnej roly mužov, t. j. maskulinity (a z nej vyplývajúce prevažujúce spoločenské hodnoty, ako úspech, nezávislosť, peniaze, súťaživosť, moc atď.) a sociálnej roly žien, t. j. femininity (spoločnosť v tomto prípade preferuje tzv. ženské hodnoty, ako starostlivosť o iných, priateľské vzťahy, súcitiť so slabšími, kvalita sociálneho života a pod.). Indikátor MAS vyjadruje vzťah spoločnosti k tradičnému modelu mužskej roly v spoločnosti. V tzv. *maskulinnej spoločnosti* prevláda tendencia, ktorá sa dá charakterizovať ako *жизнь для работы*, zatiaľ čo *femininnú spoločnosť* charakterizuje *работа для жизни*, pričom humanizácia práce vytvára viac možností na vzájomnú pomoc a sociálne kontakty. Index maskulinity v Rusku podľa Hofstedeho dosť nízky (36), z čoho vyplýva, že Rusko sa zaraďuje k výrazne *ženským kultúram*, čo zodpovedá skutočnosti, že v Rusku sa individuálny úspech za každú cenu tradične považoval za menej dôležitý ako dosiahnutie všeobecnej spravodlivosti, dobrých vzťahov s priateľmi, rodinou, osobného blahobytu, ale i blahobytu pre blízkych ľudí. Tieto femininné vlastnosti sa postupne stali ideálom, ku ktorému, podľa viacerých odborníkov, ruský národ inklinuje podvedome, aj napriek neženskej podobe ruských dejín [14]. Premietlo sa to i do jazykovej podoby: *от солнышка тепло, от маюшки добро / Родина-мать / Волга-матушка*. Podľa výsledkov výskumu A. Kirilinovej v ruskom jazykovom vedomí má obraz ženy oveľa pozitívnejšie hodnotenie ako obraz muža: „respondenti často nevedia určiť typické vlastnosti ruského muža, ale pri identifikácii typických ruských ženských vlastností nijaké komplikácie nevznikli. Ženskosť sa v ruskom ponímaní neasociuje so slabosťou, ale, naopak, s odolnosťou, vytrvalosťou, trpezlivosťou, láskou (v prvom rade materinskou), múdrosťou a krásou“ [15].

Známe ruské príslovie *с любимым рай и в шалаше* by sme nemali chápať prvoplánovo, ale skôr v zmysle tradičného spoločenského pozitívneho vnímania pevných a láskou naplnených vzťahov blízkych ľudí ako prioritných hodnôt šťastného života, absolútne neporovnateľných s bohatstvom alebo so spoločenským úspechom jednotlivca. Už vyše poldruha storočia populárny výraz *жёны декабристов* symbolizuje nielen známu precedentnú historickú situáciu (dobrovoľné nasledovanie mužov do sibírskeho vyhnanstva s následnou stratou všetkých aristokratických výsad), ale je zároveň aj metaforou obetavosti ruských žien, ich odovzdanosť rodine, spolupatričnosť s trpiacimi.

Povestná ruská empatia a súcit so slabšími a utláčaným sú vyjadrené aj v okridlených výrazoch L.N. Tolstého: *русский человек — это тот, кто не будет спать спокойно, если знает, что где-то есть несправедливость/ разумное и нравственное всегда совладают*. Najznámejšia myšlienka L. Tosteho *счастлив тот, кто счастлив у себя дома* by sa, podľa nás, mohla stať krátkou, ale výstižnou poetickou definíciou toho, čo sociálno-psychologické teórie označujú femininitou. Aj v na prvý pohľad hyperbolizovanom výroku A. Bloka *только влюблённый имеет право на звание человека* (v Rusku je natoľko populárny, že jeho autorstvo sa začína postupne vnímať ako anonymné) je v podstate vyjadrená tá istá myšlienka: všetko je bezvýznamné v porovnaní s ľudskými citmi. Táto nezištnosť a nevypočítateľnosť sa vzťahuje nielen na lásku k blízkym, rodine, ale aj na vlast' nezávisle od pragmatického a objektívneho hodnotenia jej politických, sociálnych a ekonomických kvalít. Možno preto najväčšej popularite sa po dlhé roky, nezávisle od zmeny politickej paradigmy, tešia poetické výroky *и дым Отечества нам сладок и приятен* (А.С. Грибоедов) / *Если крикнет рать святая: Кинь ты Русь, живи в раю! Я скажу: Не надо рая, Дайте родину мою* (С. Есенин) / *Два чувства дивно близки нам — В них обретает сердце пищу — Любовь к родному пепелищу, Любовь к отеческим гробам* (А.С. Пушкин).

Výrok I.S. Turgeneva *Россия без каждого из нас обойтись может, но никто из нас без нее не может обойтись* je síce prozaický, ale dobre zapamätateľný a rozšírený v jazykovom vedomí Rusov, o čom svedčia aj jeho početné aktualizácie v súčasnom masmediálnom diskurze.

Kultúrna dimenzia dlhodobá vs. krátkodobá orientácia poukazuje na schopnosť spoločnosti vytvárať dlhodobé zámery, rovnako

ako aj pripravenosť obetovať niečo z dnešných výhod pre budúcnosť. Inými slovami, ide o pripravenosť šetriť kvôli budúcemu zisku, resp. uprednostniť strategické plánovanie oproti taktickým záujmom dnešného dňa. Tradične sa za spoločnosť so schopnosťou dlhodobého plánovania považujú najmä štáty južnej a východnej Ázie, čo potvrdzujú aj výskumy Hofstedeho. V kultúrach s krátkodobou orientáciou ľudia zvyknutí na existenciu bez dlhšej životnej perspektívy prijímajú rozhodnutia skôr emocionálne, podľa momentálnych okolností. Tento ukazovateľ je v prípade Ruska veľmi nízky (10) a potvrdzuje stereotypy o krátkodobej orientácii Rusov (čo však vzhľadom na ruské dejiny a súčasnosť nie je žiaden paradox). Podľa analogického výskumu ruského sociológa Naumova „v Rusku viac ako 60% respondentov uviedlo, že sú schopní plánovať svoj život na perspektívu 1—5 rokov a 15% mládeže a 35% dospelých nie sú schopní plánovať budúcnosť dokonca ani na jeden rok dopredu!“ [10]. Aj keď ruské príslovie hovorí, že treba *готовить сани летом, а телегу зимой*, oveľa populárnejšie sú však *одно нынче лучше двух завтра / наперед не загадывай! / утро вечера мудренее/ завтра обманчиво, а вчера — верно / иди вперед, а оглядывайся назад*. Podľa slov Čechova *русский человек любит вспоминать, но не жить*.

V Rusku je obľúbená aj frazéma *если хотите рассмешить Бога, то расскажите Ему свои планы*. Známe nepreložitelné ruské slovo *авось* (*nejako bolo, nejako bude*) predstavuje pre iné kultúry ťažko pochopiteľný fenomén. Nepredvídateľnosť budúcnosti a zmierenie sa s týmto stavom Rusi radi vyjadrujú každému z detstva známym precedentným výrazom z rozprávky A. Gajdara *нам бы ночь простоять, да день продержаться*.

O skutočnej popularite precedentného výrazu hovorí ten fakt, že sa začína vnímať nositeľmi jazyka ako neautorská frazéma ľudového pôvodu, a práve toto sa stalo v prípade s okridleným výrazom L. Tolstého *было гладко на бумаге, да забыли про овраги, а по ним ходить!* Málokto (okrem odborníkov) si dnes pamätá skutočného autora výrazu *Россией управлять несложно, но совершенно бесполезно* (Александр II). Sústavné politické zmeny a spoločenské kataklizmy, počas ktorých, slovami A.S. Puškina *здесь человека берегут, как на турецкой перестрелке* neprospievajú pestovaniu vlastností vedúcich k vytrvalosti a systematickej práci na dlhodobějších cieľoch. Dané úvahy, podľa nás, dostatočne vysvetľujú aj notoricky známe vyjadrenie Puškina *мы ленивы и нелюбопытны*, nakoľko dlhotrvajúca neistota

paralyzuje každú aktivitu, zvlášť zameranú na perspektívu ďalekej budúcnosti.

Podľa Hofstedeho teórie dimenzie je ruský človek v podstate kolektivist, naklonený pracovať v štruktúrach s presnou hierarchiou riadenia, vyhýbajúci sa riziku a nepredvídateľným situáciám, neschopný strategicky plánovať a považujúci dobré medziľudské vzťahy za podstatnejšie ako formálne osobné úspechy. Uvedené tvrdenie má priveľmi všeobecný charakter, treba si však uvedomiť, že Hofstedeova štúdia má generalizujúci charakter. Jej výsledky nemožno stopercentne a bezvýhradne aplikovať na každého jedinca spoločnosti, pretože každý má vlastnú individualitu. Ide o pokus charakterizovať všeobecné hodnoty skúmanej spoločnosti.

A. Naumov, pokračovateľ Hofstedeho v súčasnej ruskej sociológii, výstižne vysvetľuje podstatu mnohých výhrad voči teórii Hofstedeho, zároveň však vysvetľuje i dôvody jej nesprávneho pochopenia: „Hofstede hovorí (aj keď pritom značne zovšeobecňuje), že skúmanie jednotlivcov, organizácií a kultúr sú tri rôzne procesy vzájomne sa dopĺňajúce, ale nie totožné. Keď skúma kultúru, predmetom výskumu sú hodnoty (ценности), a keď porovnáva organizácie, tak ide o ich realizáciu v praxi (практики) a na úrovni jednotlivca o jeho konkrétne skúsenosti s ich realizáciou“ [10].

Z tohto by sme mali vychádzať pri snahe o analýzu správnosti teórií, ktoré sa snažia exaktným spôsobom predstaviť ťažko uchopiteľné hodnoty kultúrnej orientácie celých národov.

Kritici Hofstedeho v konečnom dôsledku uznávajú, že ním zdôvodnené vybrané parametre kultúrnych rozdielov národov, uvedené v prehľadných tabuľkách, podstatným spôsobom zjednodušujú prvotné uvedenie si a následné racionálne pochopenie ich kultúrnych osobitostí. Pochopenie a interpretácia prejavov národných vlastností obsiahnutých v precedentných fenoménoch ruského jazyka a jeho frazeologickom fonde umožňuje prehĺbenie jazykových a kulturologických poznatkov. V procese analýzy precedentných výrazov cez prizmu Hofstedeho teórie sa snažíme pochopiť aj odôvodnenosť stereotypov o Rusoch, ktoré sú všeobecne rozšírené v medzinárodnom meradle (heterostereotypy), a usúvzťažniť ich s autostereotypmi, ruskou sebareflexiou, ktorá je zhmotnená v precedentných fenoménoch ako jazykových kódov ruskej etnokultúry.

Список литературы

1. Dulebová I., Cingerová N., Hřčková K. *Glosár ruských lingvoreálií*. — Bratislava: STIMUL, 2016. — 170 s.
2. Маслова В. Введение в лингвокультурологию. — М.: Наследие, 1997. — 208 с.
3. Караулов Ю. *Русский язык и языковая личность*. — М.: Наука, 1987. — 264 с.
4. Cingerová N. Rozvoj komunikačnej kompetencie študentov prostredníctvom precedentných fenoménov In: *Kulturologické aspekty lingvodidaktiky cudzích jazykov*. — Bratislava: STIMUL, 2015. — С. 12—22.
5. Adamka P. Teória v reflexiách, In: *Jazyk a kultúra*. — Roč. 2, č. 6. — 2011. — S. 1—2.
6. Charfaoui E. *Komunikatívno-pragmatické a lingvokultúrne charakteristiky reklamného textu*. — Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. — 141 s.
7. Dulebová I. *Úvahy o základných hodnotách ruskej kultúry cez prizmu teórie Geerta Hofstede* In: *Jazyk a kultúra*. — Roč. 3, č. 12. — 2012. — S. 1—7.
8. Гудков Д. *Прецендентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации*. Диссертация на соиск. ученой степ. д-ра филол. наук. — М.: МГУ, 1999. — 400 с.
9. Štefančík R. *Politický jazyk. Ako ho definovať?* In: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. — Bratislava: EKONÓM, 2016. — S. 28—47.
10. Наумов А. *Хофстидово измерение России (влияние национальной культуры на управление бизнесом) // Менеджмент*. — 1996. — № 3. — С. 70—103.
11. Душенко К. *Зернистые мысли наших политиков*. — М.: Эксмо, 2007. — 445 с.
12. Сергеева А. *Русские. Стереотипы поведения, традиции, ментальность*. Издательский дом «Флинта»; изд-во: Наука, 2004. — 328 с.
13. Восканян М. *Русская ментальность в организационной культуре: алгебра и гармония*. 2010: [Электронный ресурс]. URL: <http://www.globoscope.ru/content/articles/2865/> (дата обращения: 16.5.2017).
14. Guzi L. *Historická symbolika v politickom diskurze postsovietskeho Ruska* In: *Jazyk a politika na pomedzí lingvistiky a politológie*. — Bratislava: Ekonóm, 2016. — S. 135—150.
15. Кирилина А. *Гендерные компоненты этнических представлений (по результатам пилотажного исследования) // Гендерный фактор в языке и коммуникации*. — Иваново, 1999. — С. 46—53.

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantových projektov VEGA 1/0539/17 *Jazyk a konflikt*. *Vytváranie obrazu nepriateľa v súčasnom verejnom diskurze* a KEGA 072UK — 4/2015: *Vysokoškolská učebnica Ruské lingvoreálie*.

Дулебова Ирина, доцент Университета имени Коменского (Братислава, Словакия); irinablava@centrum.sk.

**PECULIARITIES OF THE RUSSIAN LANGUAGE
PICTURE OF THE WORLD
THROUGH THE PRISM OF GEERT HOFSTEDE THEORY**

Irina Dulebova
(Bratislava, Slovakia)

In our research we address a concept of the language picture of the world, determined by cross-cultural experience, and analyze key expressions of the Russian linguistic cultural community, having chosen as a paradigm the known universal parameters of cultural dimensions of Dutch sociologist and anthropologist Geert Hofstede, who was the first in using statistical data for the analysis of cultural values of peoples in the sociology of culture. These parameters also became a starting point of our research dealing with the Russian idiomatic and the precedent expressions reflecting the peculiarities of the Russian mentality. We tried to prove the importance of studying a language picture of the world for understanding the specific features of national consciousness and to investigate language as a result of communicative consciousness of ethnos. It is concluded that to interpret the linguistic data objectively it is useful to address the data in sociology of culture.

Key words: cultural linguistics, language picture of the world, Geert Hofstede, precedent expressions, phraseological units